

др Марија Радовановић: ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО II, издање аутора, Нови Сад 1982. (стр. 178+XIV)

Др Марија Радовановић (Вучковић), доцент Правног факултета у Новом Саду, иако се већ релативно дуг период времена бави истраживањима из области грађанскоправних наука и посебно облигационог права, тек се сада представља широј правној јавности једним општим систематским делом — уџбеником *Облигационо право II*. Ова књига претежно је резултат искустава која је аутор стицао током свог учешћа у настави на Правном факултету у Новом Саду на редовним студијама правног и пословно-правног смера и на последипломским студијама грађанскоправног смера, а такође и његових истраживања на научно-истраживачким пројектима у којима је учествовао.

Књига *Облигационо право II* садржи вануговорне изворе облигационих односа и већ са тог становишта представља допринос теорији облигационог права у нас, с обзиром да ова област још увек није довољно проучена и разјашњена. Поред тога, у књигу су унета и излагања о два уговора који су посебног значаја за сагледавање целине вануговорних извора облигационих односа — то су уговор о осигурању и уговор о налогу. На крају, аутор је у прилогу дао и наставне програме последипломских и редовних студија из предмета облигационо право на Правном факултету у Новом Саду.

Систематски, аутор је материју поделио у дванаест поглавља. Првих шест поглавља посвећено је грађанскоправној одговорности, док се у осталим излажу обавезно осигурање од одговорности, уговор о осигурању, пословодство без налога, уговор о налогу, стицање без основа и једностране изјаве воље као извор облигационих односа.

Део уџбеника који се односи на грађанскоправну одговорност за штету садржи општа разматрања, опште услове одговорности, правне основе одговорности, посебне случајеве и основе одговорности, одговорности више лица и накнаду штете.

У оквиру *Општих разматрања* (I глава) аутор објашњава проузроковање штете другоме као посебан извор облигационоправног односа полазећи од уставом истакнуте забране повреде заштићених добара, а потом преко начела забране проузроковања штете и начела дужности испуњења обавеза постављених савезним *Законом о облигационим односима*. Он затим приказује однос грађанскоправне и кривичне одговорности, али и указивањем на битне разлике (посебно на различите циљеве одговорности и на појам и степеновање кривиче). Аутор, исто тако, говори и о односу између деликтне и уговорне грађанскоправне одговорности, при чему, полазећи од одредаба *Закона о облигационим односима*, заступа теорију „јединства кривиче”. На крају ове главе, аутор указује на превентивну функцију грађанскоправне одговорности и анализира и објашњава у томе циљу одговарајуће одредбе *Закона о облигационим односима*.

Друга глава (*Општи услови одговорности за проузроковање штету*) садржи излагања о постојању штете и узрочне везе као општих услова грађанскоправне одговорности. Аутор штету дефинише противправношћу последице и она се састоји у губицима насталим на правом заштићеним добрима другог односно у њиховој повреди. Даље се говори о случајеве-

вима искључења противправности, као што су вршење права у законом дозвољеним границама, вршење службене дужности односно службених овлашћења, нужна одбрана, дозвољена самопомоћ и стање нужде и престанак оштећеног лица. У погледу постојања узрочне везе као општег услова одговорности за штету, истиче се да она мора постојати између штете и одређеног људског понашања, с обзиром да нема штете у правно-техничком смислу, те ни грађанскоправне одговорности за накнаду штете, уколико штета није на неки начин последица људских активности. Аутор истиче да у бројним случајевима одговорности у нашем правном систему одговорности није увек у узрочној вези са понашањем одговорног лица, с обзиром да постоје случајеви одговорности субјекта који је носилац опасности настанка штете другима људском активношћу. При томе се наглашава да је истраживање узрочне везе увек конкретно, што значи да свако nanoшење штете, односно питање одговорности за ту штету, захтева да се утврди њен конкретан правно значајан (релевантан) узрок.

Правне основе одговорности за штету (III глава) аутор означава као додатан и особит услов грађанскоправне одговорности за штету. Он најпре говори о претпостављеној кривици као општем основу одговорности, те истиче посебан допринос овог општег правила заштити друштвене својине. Затим се као квалификовани облик претпостављене кривице наводи случај неиспуњења уговорних обавеза. Поред тога, упоредо се проучавају случајеви одговорности по основу доказане кривице које садржи *Закон о облигационим односима*, као и неки други закони.

У оквиру излагања о објективној одговорности, аутор посебно објашњава основ ове одговорности путем економске користи од употребе опасних ствари и вршења опасних делатности. Он истиче да се тиме постижу и додатне мере превенције кроз економску заинтересованост иманика за даљи технички прогрес. С обзиром да се штете настале од опасних ствари или од вршења опасних делатности могу дефинитивно сносити (путем регреса) по основу кривице, аутор закључује да је објективна одговорност за штету само један од изузетака од општег правила грађанскоправне одговорности — одговорности по основу претпостављене кривице. У оквиру ове главе, аутор излаже још и законску и уговорну расподелу ризика као основ одговорности за штету, те одговорност по основу правичности.

Четврта глава уџбеника посвећена је *Посебним случајевима и условима одговорности за штету*. Аутор најпре обрађује одговорност родитеља и других лица за малолетнике, као и одговорност малолетних лица према њиховом узрасту, а потом одговорност лица дужних да врше надзор над душевно болесним и умно неразвијеним лицима и непосредну одговорност ових лица. Посебан нагласак дат је одговорности за штету насталу извршавањем радних обавеза, коју карактерише чињеница да је штета настала на раду или у вези са радом и која је уређена и законима из области радног права или само законима из те области. У оквиру тога разматрају се следећа питања: одговорност радника за штету причињену његовој радној организацији, одговорност радне организације за штету коју претрпи њен радник, одговорност за штету коју претрпе трећа лица, одговорност грађанскоправних лица и појединаца који запошљавају радника у оквиру обављања делатности средствима у својини грађана, те одговорност правних лица за своје органе. Поред тога, као посебни случајеви одговорности за штету приказују се још и одговорност друштвено-политичких заједница за штету насталу услед терористичких аката, јавних демонстрација и манифестација, одговорност организатора приредби, одговорност због неспружања помоћи, одговорност у вези са обавезом склапања уговора, одговорност у вези са обављањем послова од општег интереса, одговорност због неизвршења појединачних обавеза утврђених самоуправним споразумима и одговорност за штету која потиче од животиња.

Одговорност више лица за исту штету обрађена је у петој глави. Аутор најпре даје појам исте штете, коју дефинише као штету насталу у једном временском периоду као последица заједничког деловања више

лица. Затим се објашњава солидарна одговорност као опште правило о одговорности више лица за исту штету, те подељена одговорност, као изузетак од тог општег правила. При томе, посебно се приказује „подељена“ одговорност штетника и оштећеника, са обзиром да се тада поставља питање свођења обима штете и одговорности за штету на меру која је у узрочној вези са радњом штетника. На крају, аутор излаже правила за решавање питања коначног сношења штете између солидарних садужника (право регреса), указујући у томе циљу на два критеријума: први објективан — допринос понашању (узрочна веза); други субјективан — тежина кривице.

Део уџбеника који је посвећен грађанској одговорности аутор завршава поглављем о *Накнади штете* (VI глава). Излажу се, најпре, општа правила о накнади штете према следећим питањима: доспелост обавезе накнаде, начело потпуне накнаде (уз изузетке могућности снижења обима накнаде штете по основу правичности и накнаде афекционе вредности, као и објашњењем о накнади штете нанете средствима у друштвеној својини и из фондова друштвеног правног лица и правила о суброгацији у права оштећених лица), повраћај у пређашње стање и накнада у новцу, те накнада штете у облику новчане ренте. Поред тога, аутор у оквиру овог поглавља приказује и посебна правила о накнади материјалне штете у случају смрти, телесне повреде или нарушења здравља и повреде чести и ширења неистинитих навода, а затим о новчаној накнади дематеријалне штете уопште, као и о сатисфакцији у посебним случајевима.

Други део уџбеника почиње излагањем о *Обавезном осигурању од одговорности* (VII глава). Аутор разматра најпре појам и врсте осигурања од одговорности уопште, а потом приказује случајеве обавезног осигурања од одговорности у нашем праву: обавезно осигурање корисника односно сопственика моторног возила или ваздухоплова за штету причињену трећим лицима, те обавезно осигурање путника у јавном превозу од последица несрећног случаја.

Следеће поглавље (VIII глава) аутор је посветио објашњавању *Уговора о осигурању* и оно је најобимније поглавље овог уџбеника. У оквиру њега, најпре се даје појам уговора о осигурању, те истичу следеће његове карактеристике: формалност, да је то двострано обавезан и теретан уговор, уговор когентне природе, уговор о сношењу (преузимању) ризика, алеаторан уговор, адхезиони уговор и уговор посебног поверења, те да има функцију накнаде штете. Потом се указује на услове за закључење уговора о осигурању, као и на његова правна дејства (обавезе осигураника или уговарача осигурања с једне стране и обавезе осигуравача са друге). На крају овог поглавља, аутор говори још и о случајевима престанка уговора о осигурању.

Пословодство без налога обрађено је у IX глави уџбеника. Дати су појам и услови, као и садржина послова (радњи) који се обављају у оквиру овог посебног извора облигационоправног односа, а затим је објашњен проблем пословне способности како пословође без налога, тако и господара посла. Потом се указује на права и обавезе странака које настају у оквиру овог правног института, да би се на крају о посебности правне природе пословодства без налога говорило кроз његово упоређење са уговором о налогу.

Одмах након тога (X глава) аутор приказује *Уговор о налогу*. Он најпре одређује појам овог уговора и наглашава његове карактеристике, при чему заступа мишљење да се уговором може предвидети поред односно упоредо са вршењем правних радњи, обављање и само фактичких радњи (физичких и интелектуалних послова). Потом се наводе услови за закључење уговора (предмет уговора, основ обавезе налогопримца и способност уговарања) и разматрају његова дејства преко обавеза налогопримца и налогодавца, да би се на крају поглавља истакли посебни начини престанка уговора, који су условљени карактеристикама уговора о налогу.

Стицање без основа приказано је у XI глави уџбеника. Даје се појам овог посебног извора облигационоправних односа и указује да су

услови његовог настанка првенствено уређени *Законом о удруженом раду* и *Законом о основним својинско-правним односима*, а да његову садржину регулише *Закон о облигационим односима*. Затим се, као посебно уређени случајеви стицања без основа, наводи исплата недугосаног, двострука исплата, употреба своје или туђе ствари у корист трећег и употреба туђе ствари у своју корист, те случај плаћања издатака за другог. Говори се, исто тако, и о правилима враћања стеченог без основа. Поред тога, стицање без основа односно захтеви који из њега произлазе употребљују се са захтевима по основу проузроковања штете и оних насталих из уговора односно самоуправних споразума.

Последњи део уџбеника (XII глава) посвећен је *Једностраним изјавама воље као изворима облигационоправних односа*. Аутор је у оквиру њега обрадио јавно обећање награде, хартије од вредности и банкарске гаранције.

Након што је дао појам јавног обећања награде, аутор је као услове његовог настанка навео: да је учињено јавно, неодређеном броју лица, начин идентификовања евентуалног повериоца и сама награда. Он потом објашњава ове услове и начин на који се јавно обећање награда може пуноважно опозвати, те указује на разлику између овог института и понуде за закључење уговора. Поред тога, посебно се разматрају дејства јавног обећања награде и на крају начини престанка обавезе обећаоца.

Говорећи о хартијама од вредности, аутор такође даје њихов појам и наводи услове настанка обавезе из њих уопште, те посебно код менџе и обезвнице на име или на доносиоца. Потом се подвлачи разлика између хартија од вредности (са једне стране) и легитимационих хартија односно легитимационих знакова (са друге стране). У вези са дејствима хартија од вредности, аутор излаже садржину обавезе издаваоца, те права повериоца. Након тога, приказују се начини преноса права из хартија од вредности (цесија, индосамент и проста предаја), а на крају случајеви престанка обавезе из хартија од вредности (сједињење издаваоца хартије и повериоца у једном лицу, испуњење обавезе од стране издаваоца и амортизација).

На крају свог уџбеника, аутор излаже правила о банкарској гаранцији, коју као посебну врсту личног средства обезбеђења извршења обавезе разликује од јемства и од осигурања кредита. Према њему, елементи неопходни за настанак обавезе из банкарске гаранције су писана форма, навчани износ, услови под којима обавеза доспева и временски период. Правна природа банкарске гаранције објашњава се у зависности од тога да ли се она посматра као једнострани правни посао или као уговор или пак кроз издавање исправе о гаранцији. С обзиром да је банкарска гаранција посебно средство извршења обавезе, аутор указује на њену већу или мању везаност за постојање основног посла код појединих видова овог института (обична или редовна банкарска гаранција — банкарска гаранција „на први позив” односно „без приговора”). Коначно, аутор приказује и случај супергаранције.

Уџбеник *Облигационо право II* др Марије Радовановић написан је савесно и стручно. Аутор је своје велико познавање материје успешно изразио, користећи при томе своје педагошко искуство. Као уџбеник, књига је намењена студентима за припремање испита из предмета облигационо право односно основи имовинског права. Али по начину обраде и по продубљености материје, дело је један целовит и повезан систем који представља монографску обраду правних института намењених обештењу и њима сродних правних установа уз приказивање њиховог међусобног односа. Стога ће књигу са још више интереса моћи да користе студенти последипломских студија грађанскоправног смера и сви они који се баве продубљеним проучавањем облигационог права. Њима ће свакако користити и обиман списак литературе са преко 350 одређених.

Приликом излагања материје, аутор је за основу изабрао систематику и решења савезног *Закона о облигационим односима*, али се користио и низом других позитивноправних прописа донетих на савезном, ре-

публичком и покрајинском нивоу. Поред тога, у текст уџбеника уграђене су и бројне судске одлуке, које дају делу велику практичну применљивост. Стога се ова књига може препоручити и свима онима који се проблемима облигационоправних односа баве претежно са становишта праксе. Тим више што је материја обрађена на приступачан, занимљив и актуелан начин. Томе доприноси и чињеница да је највећи број примера коришћених судских одлука из праксе судова која датира после ступања на снагу Закона о облигационим односима.

У теоријском и педагошком погледу, међутим, на уџбеник се могу ставити и одређене примедбе. Тако је уочљива извесна недоследност у систематици излагања, непрецизност у изражавању мисли или мања продубљеност обраде појединих проблема и института. Узмемо ли, пак, у обзир да је ово прво ауторово дело уџбеничког карактера, може се закључити да примедбе нису ни толико бројне, а још мање у тој мери суштинске, да би умањиле вредност и значај ове књиге.

Коначно, у вези са овим уџбеником мора се истаћи још једна значајна чињеница: аутор др Марија Радовановић сама је и издавач своје књиге. Посматрајући свеукупност наших данашњих друштвено-економских односа, ово је леп пример научне оданости и вере у сопствени рад и резултате тога рада. Но са друге стране, то књигу *Облигационо право II* др Марије Радовановић чини на одређени начин (у техничком смислу) мање доступном научној и стручној јавности. Књига се, наиме, може набавити или наручити само у скриптарници Правног факултета у Новом Саду или непосредно од самог аутора.

др Тодор Ачански

Н. Ф. Касьян: КОНСЕНСУС В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ Москва, 1983.

Интензивирање савремених међународних односа, неопходност што боље сарадње држава с различитим друшт. полит. системима у циљу увршћења и одржавања светског мира и безбедности, успостављања новог, демократског, међународног правног поретка захтевају израду и усвајање универзалних или многостраних докумената или аката за важна питања савремених међународних односа. У вези с тим све суштинскије и актуелније значење у међународном праву добија проблем метода израде и усвајања универзалних или многостраних међународних аката и докумената. Као да су досадашњи методи кочница за даљи развој међународног права.

Један од метода доношења одлука у међународним организацијама који је последњих деценија добио широку примену јесте метод усаглашавања или consensus.

Посебну студију о овом „методу“ написао је совјетски научник Н. Ф. Касјан.

Студију сачињавају три главе: Глава I Консенсус у пракси међународних односа, Глава II Међународно-правна суштина консенсуса и Глава III Улога консенсуса у изради важних савремених међународних аката.

Н. Ф. Касјан припада ретким теоретичарима међународног права који налазе елементе консенсуса у раду међународних форума још у прошлом веку чији се рад заснивао на принципу једноставности (Берлински конгрес 1878.). Писац темељи ову тврдњу на присуству неофицијелних консултација и принципа „опште сагласности“ карактеристичне за савремени облик консенсуса (с. 8). Елементе консенсуса аутор налази и у процедуралним правилима II Хашке конференције о миру (1907) и правилима Версајске мировне конференције (1919). За ове и друге конференције до Другог светског рата „без обзира на разлике показују да је од-